

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

22 maja 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Beata Janiszewska (przewodniczący)

SSN Agnieszka Góra-Błaszczkowska

SSN Jacek Grela (sprawozdawca)

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 22 maja 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej Banku spółki akcyjnej w W.
od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie
z 25 lutego 2022 r., V Ca 936/21,
w sprawie z powództwa E. K. i Z. K.
przeciwko Bankowi spółce akcyjnej w W.
o zapłatę,

- 1. oddala skargę kasacyjną;**
- 2. zasądza od Banku spółki akcyjnej w W. na rzecz E. K. i Z. K.
po 1350 (jeden tysiąc trzysta pięćdziesiąt) złotych kosztów
postępowania kasacyjnego.**

Agnieszka Góra-Błaszczkowska

Beata Janiszewska

Jacek Grela

UZASADNIENIE

Wyrokiem z 4 grudnia 2020 r. Sąd Rejonowy dla Warszawy Mokotowa w Warszawie zasądził od pozwanego Banku spółki akcyjnej w W. na rzecz powodów E. K. i Z. K. 69 202,10 zł wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od 4 kwietnia 2017 r. do dnia zapłaty oraz oddalił powództwo w pozostałej części.

Wyrokiem z 25 lutego 2022 r. Sąd Okręgowy w Warszawie oddalił apelację pozwanego.

Sąd drugiej instancji ustalił, że 28 listopada 2007 r. powodowie złożyli wniosek o udzielenie kredytu hipotecznego indeksowanego do franka szwajcarskiego w wysokości 500 000 zł na spłatę kredytu mieszkaniowego w kwocie 400 000 zł oraz budowę i wykończenie domu wolnostojącego w kwocie 100 000 zł. W celu wykazania swojej zdolności kredytowej przedstawili we wniosku informacje o zatrudnieniu - działalności gospodarczej.

Pozwany przedstawił powodom informację dla osób ubiegających się o kredyt mieszkaniowy indeksowany kursem waluty obcej. W dokumencie tym wskazano m.in., że klienci wybierający ww. ofertę korzystają aktualnie z niższego, w porównaniu z kredytem w złotych, oprocentowania i spłacają miesięcznie niższą ratę kredytu. Bank informował jednocześnie, że zaciągając zobowiązanie w walucie obcej, kredytobiorcy narażeni są na ryzyko zmiany kursów walutowych. Może to spowodować, że zarówno rata spłaty, jak i wysokość zadłużenia tytułem zaciągniętego kredytu przeliczona na złote na dany dzień, podlega ciągłym wahaniom w zależności od aktualnego kursu waluty.

13 grudnia 2007 r. strony zawarły umowę, na mocy której pozwany udzielił powodom kredytu hipotecznego w wysokości 500 000 zł indeksowanego kursem franka szwajcarskiego na zakup mieszkania w budowie od dewelopera. Przedmiotem kredytowania była budowa domu w miejscowości S. metodą gospodarczą - 100 000 zł i spłata innego kredytu mieszkaniowego - 400 000 zł. Kredyt został udzielony na 420 miesięcy.

Tabele kursowe walut obcych, w tym franka szwajcarskiego, w pozwanym Banku tworzone w powiązaniu z rynkowym notowaniem walutowym, korzystając z międzybankowego rynku walutowego, przez Departament Skarbu.

Z uwagi na wejście w życie ustawy antyspreadowej pozwany dokonał zmiany regulaminu do zawartej umowy, m.in. wprowadzając szczegółowe zasady ustalania kursów walut dla potrzeb przeliczania rat spłaty zawarte § 8 ust. 3 Regulaminu. Bank powiadomił o tej zmianie powodów, którzy nie wypowiedzieli umowy kredytu w okresie 14 dni od daty zawiadomienia.

Od dnia zawarcia umowy do 30 września 2016 r. powodowie zapłacili na rzecz pozwanego 41 046,34 CHF tytułem rat kapitałowych oraz 23 631,83 CHF tytułem rat odsetkowych, co daje łącznie 64 678,15 CHF.

Sąd Okręgowy uznał, że wskazane postanowienia umowy kredytu są klauzulami abuzywnymi. Skoro po ich usunięciu nie można wypełnić tak powstałej luki, to przedmiotowa umowa nie może ważnie wiązać stron. Zakwestionowane postanowienia kształtują bowiem zarówno wysokość zobowiązań powodów, jak i wysokość wypłaconego im kredytu. W konsekwencji umowa jest nieważna na podstawie art. 58 § 1 k.c.

Sąd drugiej instancji wskazał, że wobec uznania umowy za niewiązącą, powodowie zasadnie mogą domagać się zwrotu tego, co świadczyli na rzecz Banku na podstawie art. 410 k.c.

Sąd Okręgowy nie podzielił również forsowanej przez pozwanego argumentacji, że w okolicznościach niniejszej sprawy, w tym w szczególności przez wzgląd na zawarcie przez powodów wcześniejszego kredytu, rzeczona umowa powinna zostać oceniona jako indywidualnie wynegocjowana, a powodowie uznani za należycie poinformowanych o ryzyku kursowym. Bez wątpienia ryzyko kursowe nie zmaterializowało się jeszcze w chwili zawierania kolejnej umowy, a należy domniemywać, że informowanie o nim konsumentów w przypadku obu umów kredytu miało zbliżony zakres, wobec niewielkiego odstępu czasowego między umowami.

W ocenie Sądu drugiej instancji nie są również zasadne zarzuty apelacji wskazujące na możliwość skorzystania przez powodów, już od chwili zawarcia

umowy, z postanowienia § 8 ust. 4 Regulaminu i samodzielnego nabywania waluty na spłatę rat kredytu.

Sąd Okręgowy podzielił również stanowisko o braku indywidualnego uzgodnienia postanowień umowy uznanych za klauzule abuzywne i uznał za słuszny pogląd, zgodnie z którym umowa kredytu nie jest umową wzajemną.

Powyższe orzeczenie zaskarżył skargą kasacyjną pozwany, zarzucając:

1. naruszenie przepisów postępowania mające istotny wpływ na wynik sprawy, tj. art. 278 w zw. z art. 227 i w zw. z 391 k.p.c., przez zaniechanie przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego na okoliczności powoływane przez stronę pozwaną w apelacji, które to naruszenie jest skutkiem wskazanych poniżej naruszeń prawa materialnego i przyjęcia przez Sąd drugiej instancji braku możliwości uzupełnienia „luki” w umowie kredytu;
2. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 58 § 1 w zw. z art. 385¹ § 1 i 2 k.c., przez jego nieprawidłowe zastosowanie i uznanie w pierwszej kolejności umowy kredytu za bezwzględnie nieważną, podczas gdy w przypadku umów zawieranych z udziałem konsumentów w razie uznania abuzywności danego postanowienia umownego sankcja z art. 58 k.c. nie znajduje zastosowania z uwagi na to, że sankcja z art. 385¹ § 1 i 2 k.c. ma pierwszeństwo;
3. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 385¹ § 1 i 2, art. 385² k.c. w zw. z art. 1 ust. 2 i 6 ust. 1 Dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich, przez niewłaściwą wykładnię oraz § 8 ust. 4 Regulaminu kredytowania osób fizycznych w ramach usług bankowości hipotecznej w Banku S.A. przez jego niezastosowanie i uznanie, że postanowienia zawarte w § 2 ust. 2 i § 7 ust. 1 umowy kredytu mają abuzywny charakter;
4. naruszenie przepisów prawa materialnego, tj. art. 385¹ § 1 k.c. w zw. z art. 69 ust. 1 i 2 pkt ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 roku - Prawo bankowe (dalej: „pr.bank.”) oraz w zw. z art. 3 ust. 1 i art. 4 ust. 2 i art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13 także art. 111 ust. 1 pkt 4 pr.bank., polegające na ich błędnej wykładni i przyjęciu, że postanowienia umowy kredytu naruszają w sposób rażący interesy konsumenta i dobre obyczaje, a także, że żadne z postanowień umowy kredytu

nie było uzgadniane indywidualnie z powodami, gdyż bank posługiwał się wzorcem umownym;

5. naruszenie prawa materialnego, tj. art. 4 w zw. z art. 1 ust. 1 lit. a i lit. b ustawy z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy — Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw w zw. z art. 316 § 1 k.p.c. i art. 1 ust. 2 Dyrektywy 93/13, przez ich błędną wykładnię polegającą na nieuwzględnieniu przez Sąd drugiej instancji obowiązującego na dzień wyrokowania stanu prawnego, w którym uznanie za niedozwolone postanowienia umownego zawierającego odesłanie do tabeli kursów banku jest wyłączone z uwagi na przyznanie przez ustawodawcę kredytobiorcom innych środków ochrony prawnej, w szczególności umożliwienie im spłaty kredytu bezpośrednio w walucie obcej;

6. naruszenie przepisów prawa materialnego, tj. art. 358 § 2 w zw. z art. 3, art. 56 i art. 65, art. 385¹ § 2 k.c. w zw. z art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13 i art. 385¹ § 2 k.c. i art. 6 ust. 1 Dyrektywy 93/13, polegające na ich błędnej wykładni, art. 24 i 32 ustawy o Narodowym Banku Polskim w zw. z uchwałą nr 47/2007 Zarządu NBP z 18 grudnia 2007 r. zmieniającą uchwałę 51/2002 Zarządu NBP z 23 września 2002 r., polegające na jego niezastosowaniu i w konsekwencji nieuzupełnieniu luki powstałej wskutek uznania w pierwszej kolejności postanowień umowy kredytu (§ 2 ust. 2 oraz § 7 ust. 1) za abuzywne za pomocą wskazanych przepisów o charakterze dyspozytywnym, tj. bezzasadne wykluczenie możliwości ich zastosowania będące następstwem błędnego przyjęcia, iż skoro abuzywne jest postanowienie określające „podstawowe świadczenie”, to pociąga to za sobą automatycznie upadek umowy;

7. naruszenie przepisów prawa materialnego, tj. art. 481 § 1 w zw. z art. 455 k.c., przez zasądzenie odsetek za opóźnienie po upływie 14 dni od doręczenia pozwanemu odpisu pozwu, gdy odsetki mogły być zasądzone najwcześniej po wyrażeniu przez powoda świadomego oświadczenia o woli unieważnienia umowy zawartej z przedsiębiorcą, co miało miejsce dopiero w toku postępowania w drugiej instancji przez złożenie do akt sprawy podpisanych oświadczeń o świadomości konsekwencji związanych ze stwierdzeniem nieważności umowy kredytu;

8. naruszenie przepisów prawa materialnego, tj. art. 487 w zw. z art. 496 oraz art. 497 k.c., przez ich błędną wykładnię skutkującą uznaniem, że w sprawie

nie może znaleźć zastosowania prawo, jak i zarzut zatrzymania złożony przez pozwanego, bowiem umowa kredytu nie jest umową wzajemną, w sytuacji w której prawidłowa wykładnia tych przepisów powinna prowadzić do odmiennego wniosku.

We wnioskach skarżący domagał się uchylenia wyroku Sądu drugiej instancji w zaskarżonej części i orzeczenia co do istoty sprawy; ewentualnie uchylenia tego wyroku w zaskarżonej części i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna okazała się nieuzasadniona.

Analizę zarzutów skargi kasacyjnej w niniejszej sprawie należy rozpocząć od rozważenia zagadnień materialnoprawnych. Niezasadność tych zarzutów – o czym poniżej – sprawi, że sformułowany w punkcie 1 petitum skargi kasacyjnej zarzut naruszenia przepisów postępowania okaże się nietrafny i zbędne staną się rozważania na temat potrzeby uzupełniania postępowania dowodowego.

Problemy zawarte w zarzutach naruszenia prawa materialnego – poza prawem zatrzymania – zostały rozwiązane w uchwale składu całej Izby Sądu Najwyższego z 25 kwietnia 2024 r., III CZP 25/22, w której wskazano, iż w razie uznania, że postanowienie umowy kredytu indeksowanego lub denominowanego odnoszące się do sposobu określania kursu waluty obcej stanowi niedozwolone postanowienie umowne i nie jest wiążące, w obowiązującym stanie prawnym nie można przyjąć, że miejsce tego postanowienia zajmuje inny sposób określenia kursu waluty obcej wynikający z przepisów prawa lub zwyczajów.

Jeżeli w wykonaniu umowy kredytu, która nie wiąże z powodu niedozwolonego charakteru jej postanowień, bank wypłacił kredytobiorcy całość lub część kwoty kredytu, a kredytobiorca dokonywał spłat kredytu, powstają samodzielne roszczenia o zwrot nienależnego świadczenia na rzecz każdej ze stron.

W razie niemożliwości ustalenia wiążącego strony kursu waluty obcej w umowie kredytu indeksowanego lub denominowanego umowa nie wiąże także w pozostałym zakresie.

Jeżeli umowa kredytu nie wiąże z powodu niedozwolonego charakteru jej postanowień, bieg przedawnienia roszczenia banku o zwrot kwot wypłaconych

z tytułu kredytu rozpoczyna się co do zasady od dnia następującego po dniu, w którym kredytobiorca zakwestionował względem banku związanie postanowieniami umowy.

Jeżeli umowa kredytu nie wiąże z powodu niedozwolonego charakteru jej postanowień, nie ma podstawy prawnej do żądania przez którąkolwiek ze stron odsetek lub innego wynagrodzenia z tytułu korzystania z jej środków pieniężnych w okresie od spełnienia nienależnego świadczenia do chwili popadnięcia w opóźnienie co do zwrotu tego świadczenia.

Nadto zarzuty sformułowane przez skarżącego doczekały się już wcześniejszych licznych wypowiedzi Sądu Najwyższego i Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej. W zdecydowanej większości prezentowane stanowiska zyskały powszechny walor. Warto więc ponownie przywołać ukształtowaną wykładnię zawartą chociażby w uzasadnieniach wyroków Sądu Najwyższego z 17 stycznia 2024 r. (II CSKP 1889/22) i z 6 marca 2024 r. (II CSKP 2223/22), w pełni adekwatną do okoliczności niniejszej sprawy.

Otóż wskazano w nich m.in., że z perspektywy art. 385¹ § 1 k.c. konieczna jest rozłączna ocena klauzuli ryzyka walutowego (powiązania zawartej umowy z walutą obcą) i klauzuli spreadu walutowego (a raczej klauzuli kursowej regulującej sposób ustalania kursu wykorzystywanego do przeliczenia złotych na CHF w trakcie wykonywania umowy), składających się łącznie na zawartą w umowie klauzulę przeliczeniową.

Sąd Najwyższy wyjaśnił już, że klauzula ryzyka walutowego nie może funkcjonować bez klauzuli kursowej określającej przeliczenie zobowiązań stron celem ustalenia wysokości ich świadczenia. Z kolei klauzula spreadowa nie ma racji bytu w umowie, w której nie zastosowano mechanizmu przeliczeniowego i wynikającego z niego narażenia konsumenta na ryzyko kursowe. W konsekwencji klauzule te, składające się na przyjęty w umowach kredytowych mechanizm przeliczeniowy, są ze sobą ściśle powiązane, a ich rozszczepienie jest zabiegiem sztucznym (zob. wyroki SN: z 27 listopada 2019 r., II CSK 483/18; z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 20; z 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22; z 13 maja 2022 r., II CSKP 293/22; z 13 maja 2022 r.,

II CSKP 464/22; z 24 czerwca 2022 r., II CSKP 10/22; z 28 października 2022 r., II CSKP 902/22; z 28 października 2022 r., II CSKP 910/22; z 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22; z 26 stycznia 2023 r., II CSKP 722/22; z 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22; z 8 marca 2023 r., II CSKP 1095/22; z 12 kwietnia 2023 r., II CSKP 1531/22; z 18 kwietnia 2023 r., II CSKP 1511/22; z 8 listopada 2023 r., II CSKP 2099/22).

W aktualnym orzecznictwie Sądu Najwyższego nie budzi wątpliwości, że klauzule przeliczeniowe zastrzeżone w umowie kredytu indeksowanego lub denominowanego do waluty obcej określają główne świadczenie kredytobiorcy (zob. m.in. wyroki SN: z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17; z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18; z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18; z 30 września 2020 r., I CSK 556/18; z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21; z 27 lipca 2021 r., V CSKP 49/21; z 3 lutego 2022 r., II CSKP 415/22).

Na takim stanowisku stoi też Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (zob. np. wyroki: z 20 września 2017 r., C-186/16, Ruxandra Paula Andriciuc i in. przeciwko Banca Românească SA, pkt 37; z 20 września 2018 r., C-51/17, OTP Bank Nyrt. i OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt przeciwko Teréz Ilyés i Emil Kiss, pkt 68; z 14 marca 2019 r., C-118/17, Zsuzsanna Dunai przeciwko ERSTE Bank Hungary Zrt, pkt 48; z 3 października 2019 r., C-260/18, Kamil Dziubak i Justyna Dziubak przeciwko Raiffeisen Bank International AG, pkt 44).

Trafnie uznano w judykaturze za niedozwolone klauzule przeliczeniowe (indeksacyjne) zawarte w umowie stron, jeśli wykładnia umowy prowadzi do wniosku, że bankowi została pozostawiona pełna swoboda w ustaleniu kursu walutowego, po jakim następuje przeliczenie uiszczanych przez konsumenta spłat kredytu. Stanowisko o niedozwolonym charakterze postanowień, w których możliwość ustalania kursu (a zatem również wysokości świadczeń) zależy od arbitralnej decyzji jednej ze stron, jest już ugruntowane w orzecznictwie Sądu Najwyższego (zob. m.in. wyroki: z 26 maja 2022 r., II CSKP 650/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 48, i tam powołane orzecznictwo; z 31 stycznia 2023 r., II CSKP 334/22; z 8 lutego 2023 r., II CSKP 978/22).

W orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej zostało już wyjaśnione, że wymaganie, aby postanowienia umowy były wyrażone prostym i zrozumiałym językiem, powinno być rozumiane jako nakazujące nie tylko, by dane postanowienie było zrozumiałe dla konsumenta z gramatycznego punktu widzenia, ale także, by umowa przedstawiała w sposób przejrzysty konkretne działanie mechanizmu wymiany waluty obcej, do którego odnosi się ów warunek, a także związek między tym mechanizmem a mechanizmem przewidzianym w innych warunkach dotyczących uruchomienia kredytu, tak by konsument był w stanie oszacować, w oparciu o jednoznaczne i zrozumiałe kryteria, wpływające dla niego z tej umowy konsekwencje ekonomiczne (zob. wyrok z 30 kwietnia 2014 r., C-26/13, Árpád Kásler i Hajnalka Káslerné Rábai przeciwko OTP Jelzálogbank Zrt., pkt 75; podobnie wyrok z 20 września 2017 r., C-186/16, Ruxandra Paula Andriciuc i in. przeciwko Banca Românească SA, pkt 45).

Klauzula przeliczeniowa nie jest uznawana za jednoznacznie sformułowaną, jeśli na jej podstawie bank mógł swobodnie (dowolnie) ustalać wysokość oddanej do dyspozycji powoda kwoty kredytu w CHF, a konsument nie byłby w stanie z góry oszacować kwoty, którą miał obowiązek świadczyć, a przewalutowania określał jednostronnie bank (zob. m.in. wyroki SN: z 4 listopada 2011 r., I CSK 46/11, OSNC-ZD 2013, nr A, poz. 4; z 15 lutego 2013 r., I CSK 313/12; z 10 lipca 2014 r., I CSK 531/13, OSNC-ZD 2015, nr D, poz. 53).

Inaczej rzecz ujmując, jednoznaczność postanowienia umownego to w tym kontekście także możliwość ustalenia treści stosunku zobowiązaniowego przez przeciętnego konsumenta. Nie chodzi więc jedynie o jednoznaczność językową, ponieważ postanowienia jednoznaczne w tym sensie mogą nie pozwalać na określenie treści zobowiązań, a w szczególności rozmiaru przyszłego świadczenia konsumenta.

Konsekwencją stwierdzenia, że dane postanowienie umowne ma charakter niedozwolony w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c., jest działająca *ex lege* sankcja bezskuteczności niedozwolonego postanowienia, połączona z przewidzianą w art. 385¹ § 2 k.c. zasadą związania stron umową w pozostałym zakresie (zob. m.in. uchwałę SN z 29 czerwca 2007 r., III CZP 62/07, OSNC 2008, nr 7-8,

poz. 87, oraz uchwałę składu siedmiu sędziów SN z 7 maja 2021 r., III CZP 6/21, OSNC 2021, nr 9, poz. 56, a także m.in. wyroki SN: z 30 maja 2014 r., III CSK 204/13; z 1 marca 2017 r., IV CSK 285/16; z 24 października 2018 r., II CSK 632/17; z 8 lutego 2023 r., II CSKP 978/22).

Zatem uznanie, że postanowienia odnoszące się do przeliczania kwoty kredytu oraz uiszczanych spłat na walutę obcą są niedozwolonymi postanowieniami umownymi, oznacza, iż zgodnie z art. 385¹ § 1 zd. 1 k.c. nie wiążą one powodów. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyjaśnił, że art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, iż warunek umowny uznany za nieuczciwy należy co do zasady uznać za nigdy nieistniejący, tak by nie wywoływał on skutków wobec konsumenta. W związku z tym sądowe stwierdzenie nieuczciwego charakteru takiego warunku powinno mieć z reguły skutek w postaci „przywrócenia” sytuacji prawnej i faktycznej konsumenta, w jakiej znajdowałby się on w braku tego warunku (zob. wyrok z 21 grudnia 2016 r., C-154/15, C-307/15 i C-308/15, Francisco Gutiérrez Naranjo i Ana María Palacios Martínez przeciwko Cajasur Banco i Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA (BBVA), pkt 61-62).

Wylimitowanie z łączącej strony umowy kredytu indeksowanego niedozwolonych postanowień umownych określających zasady przeliczania udzielonego kredytu na złote oraz spłat na CHF wymaga oceny, czy umowa w pozostałym zakresie jest możliwa do utrzymania. Dla oceny tej kwestii nie ma bezpośredniego znaczenia fakt, że wymieniona klauzula określała świadczenie główne stron (zob. wyroki SN: z 30 września 2020 r., I CSK 556/18; z 4 kwietnia 2019 r., III CSK 159/17; z 9 maja 2019 r., I CSK 242/18; z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18; z 2 czerwca 2021 r., I CSKP 55/21; z 27 lipca 2021 r., V CSKP 49/21; z 3 lutego 2022 r., II CSKP 415/22; zob. też wyroki TSUE: z 20 września 2017 r., C-186/16, Ruxandra Paula Andriciuc i in. przeciwko Banca Românească SA, pkt 37; z 3 października 2019 r., C-260/18, Kamil Dziubak i Justyna Dziubak przeciwko Raiffeisen Bank International AG, pkt 44).

Nie ma możliwości wypełnienia luki w umowie, powstałej na skutek usunięcia z niej klauzuli przeliczeniowej (art. 385¹ § 1 k.c.), przez odwołanie się do mechanizmu ustalania kursu walutowego przewidzianego w art. 358 § 2 k.c., tj. przyjęcia

na potrzeby wyliczeń średniego kursu NBP. Jak wynika z jednolitego orzecznictwa Sądu Najwyższego odnoszącego się do postanowień niedozwolonych stosowanych w umowach kredytu denominowanego i indeksowanego, w takim przypadku nie może mieć zastosowania art. 358 § 2 k.c. (zob. wyroki: z 25 maja 2022 r., II CSKP 650/22, OSNC-ZD 2022, nr 4, poz. 48; z 28 września 2022 r., II CSKP 412/22; z 31 stycznia 2023 r., II CSKP 1200/22; z 7 lutego 2023 r., II CSKP 1334/22; z 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22; z 17 marca 2023 r., II CSKP 924/22; z 5 kwietnia 2023 r., II CSKP 1477/22).

Wskazany przepis w aktualnym brzmieniu wszedł w życie dopiero 24 stycznia 2009 r., w związku z czym nie mógł być miarodajny do określenia treści zobowiązania wynikającego z umowy kredytowej zawartej przed tym dniem. Artykuł 358 § 2 k.c. w nowej redakcji mógłby potencjalnie znajdować zastosowanie wyłącznie do stosunków ciągłych istniejących w chwili jego wejścia w życie. To zaś wymagałoby uznania, że stosunek prawny wynikający z umowy kredytu powstał, co należy jednak ocenić według stanu prawnego istniejącego w chwili zawarcia umowy. Przyjęcie, że umowa była nieważna lub bezskuteczna z powodu niemożności ustalenia wiążącego kursu waluty obcej w chwili jej zawarcia, oznacza, że stosunek prawny nigdy nie powstał, w związku z czym nie ma przedmiotu, do którego dałoby się zastosować wymieniony przepis.

Co więcej, zastosowanie art. 358 § 2 k.c. jest niemożliwe także z innego powodu. Przepis ten nie funkcjonuje jako całkowicie samodzielna jednostka redakcyjna, stąd jego rzeczywiste znaczenie należy odczytywać łącznie z art. 358 § 1 k.c. Zastosowanie art. 358 § 2 k.c. w kontekście § 1 tego unormowania jest więc wprost odniesione wyłącznie do przypadków, w których „przedmiotem zobowiązania” jest określona suma pieniężna wyrażona w walucie obcej. Podstawową założoną sytuacją jest w tym przypadku obowiązek spełnienia świadczenia bezpośrednio w walucie obcej, natomiast art. 358 § 1 k.c. przewiduje dla dłużnika upoważnienie przemienne zezwalające na spełnienie świadczenia także w walucie polskiej, chyba że ustawa, orzeczenie lub czynność prawna sprzeciwiają się takiej możliwości. W przypadku umowy kredytu indeksowanego kursem CHF sytuacja jest inna. Spełnienie przez bank świadczenia w walucie obcej było od samego początku w zasadzie wykluczone, a kwota kredytu mogła zostać

wypłacona wyłącznie w złotych (tak, trafnie, wyrok SN z 18 października 2023 r., II CSKP 122/23).

Z kolei w wyroku z 26 marca 2019 r. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wykluczył, aby sąd krajowy mógł zmieniać treść nieuczciwych warunków zawartych w umowach (C-70/17, Abanca Corporación Bancaria SA przeciwko Albertowi Garcíi Salamance Santosowi i Bankia SA przeciwko Alfonsowi Antoniowi Lau Mendozie i Verónice Yulianie Rodríguez Ramírez, pkt 54). Oznacza to, że nieuprawnione jest zastąpienie przez sąd postanowień niedozwolonych innymi, co prowadziłoby w istocie do zmiany treści łączącej strony umowy. Możliwość takiej zmiany umowy przez sąd stoi w sprzeczności z celami prewencyjnymi dyrektywy 93/13, gdyż przedsiębiorcy wiedzieliby, że nawet w razie zastosowania klauzuli niedozwolonej umowa zostanie skorygowana przez sąd w sposób możliwie najpełniej odpowiadający ich woli, a jednocześnie dopuszczalny w świetle przepisów o niedozwolonych postanowieniach umownych (zob. też wyrok TSUE z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, I.W., R.W. przeciwko Bank BPH, pkt 68).

Wejście w życie ustawy z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo bankowe oraz niektórych innych ustaw, czyli tzw. ustawy antyspreadowej, mocą której dodano ustęp 3 do art. 69 pr.bank., w żaden sposób nie wpłynęło na ocenę abuzywności postanowień we wcześniej zawartych umowach kredytu i ich konsekwencji dla bytu tych umów (zob. w szczególności wyrok SN z 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, OSNC-ZD 2021, nr B, poz. 20).

Analizując dopuszczalność dokonywania wykładni umowy na podstawie art. 65 k.c. w celu utrzymania jej w mocy po wyeliminowaniu klauzul abuzywnych, Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej wyjaśnił, że art. 5 i 6 dyrektywy 93/13 należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie temu, by sąd krajowy, który stwierdził nieuczciwy charakter warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem w rozumieniu art. 3 ust. 1 tej dyrektywy, dokonał wykładni tego warunku w celu złagodzenia jego nieuczciwego charakteru, nawet jeśli taka wykładnia odpowiadałaby wspólnej woli stron (zob. wyrok z 18 listopada 2021 r., C-212/20, M.P. i B.P. przeciwko „A.” S.A.). Trybunał przypomniał, że w przypadku stwierdzenia przez sąd krajowy nieważności

nieuczciwego warunku umowy zawartej między przedsiębiorcą a konsumentem art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 należy interpretować w taki sposób, iż niezgodny z tym artykułem jest przepis prawa krajowego dający sądowi krajowemu możliwość uzupełnienia tej umowy przez zmianę treści tego warunku (zob. wyrok z 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, I.W. i R.W. przeciwko Bank BPH pkt 67, i tam przytoczone orzecznictwo).

Dokonanie wykładni na podstawie art. 65 k.c. sprowadzałoby się w rezultacie do zmiany treści klauzuli indeksacyjnej, ponieważ prowadziłoby do zmiany jej rozumienia, np. przez wprowadzenie odesłania do „wartości rynkowej” waluty obcej. Jednak postanowienie uznane przez sąd za nieuczciwe nie powinno na podstawie art. 6 ust. 1 dyrektywy 93/13 być stosowane, a jego treść zmieniana (zob. wyrok TSUE z 18 listopada 2021 r., C-212/20, M.P. i B.P. przeciwko „A.” S.A., pkt 70-71). Jedynie w przypadku, gdyby stwierdzenie nieważności nieuczciwego warunku zobowiązywało sąd do unieważnienia umowy w całości, narażając tym samym konsumenta na szczególnie niekorzystne konsekwencje, w związku z czym unieważnienie to skutkowałoby niejako ukaraniem konsumenta, sąd krajowy mógłby zastąpić ten warunek przepisem prawa krajowego o charakterze dyspozytywnym (tak postanowienie TSUE z 4 lutego 2021 r., C-321/20, CDT SA przeciwko MIMR i HRMM, pkt 43, i tam przytoczone orzecznictwo).

W aktualnym orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje stanowisko, że w przypadku umowy kredytu indeksowanego kursem CHF, ale także w przypadku umowy kredytu denominowanego, po wyeliminowaniu z niej klauzul przeliczeniowych nie jest możliwe utrzymanie takiej umowy w mocy. W takiej sytuacji nie jest bowiem możliwe określenie zgodnego z wolą stron rozmiaru wzajemnych świadczeń, a przede wszystkim wysokości zobowiązania konsumenta względem banku. Postanowienia określające główne świadczenia stron podlegają bowiem kontroli z punktu widzenia abuzywności tylko wówczas, gdy są niejednoznaczne (art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c.). W przeciwnym razie zasady ochrony konsumenta muszą ustąpić jednoznacznej woli stron. Jeżeli jednak postanowienia te są niejednoznaczne, to w efekcie nie ma zgodnych oświadczeń woli obu stron co do związania się umową o określonej treści. Nie istnieje więc konsens w zakresie głównych świadczeń, który z perspektywy art. 385¹ § 1 k.c. podlegałby ochronie. Stąd

też wynika skutek w postaci braku związania umową w pozostałym zakresie (a nie tylko co do niedozwolonego postanowienia), skoro nie są uzgodnione główne świadczenia stron, a więc elementy konstrukcyjne umowy, przesądzające o charakterze (istocie) danego stosunku prawnego (zob. wyrok SN z 13 października 2022 r., II CSKP 864/22, OSNC 2023, nr 5, poz. 50, i tam powołane orzecznictwo).

W rezultacie wyeliminowanie abuzywnych klauzul przeliczeniowych nie prowadzi do utrzymania w mocy umowy kredytu indeksowanego kursem CHF jako kredytu złotowego oprocentowanego według stawki LIBOR (zob. wyroki SN: z 17 marca 2022 r., II CSKP 474/22; z 13 kwietnia 2022 r., II CSKP 15/22; z 26 kwietnia 2022 r., II CSKP 550/22; z 10 maja 2022 r., II CSKP 694/22; z 20 maja 2022 r., II CSKP 796/22; z 26 stycznia 2023 r., II CSKP 875/22; z 30 maja 2023 r., II CSKP 1536/22; z 22 czerwca 2023 r., II CSKP 1484/22; por. jednak odmiennie wyroki SN: z 26 maja 2022 r., II CSKP 650/22; z 1 czerwca 2022 r., II CSKP 364/22; z 18 sierpnia 2022 r., II CSKP 387/22; z 28 września 2022 r., II CSKP 412/22; z 23 listopada 2022 r., II CSKP 923/22; z 26 stycznia 2023 r., II CSKP 272/22).

Natomiast z zakresie zarzutu zatrzymania należy wskazać, że zgodnie z aktualnym stanowiskiem Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej art. 6 ust. 1 i art. 7 ust. 1 dyrektywy 93/13 w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich należy interpretować w ten sposób, że stoją one na przeszkodzie wykładni sądowej prawa krajowego, zgodnie z którą w kontekście stwierdzenia nieważności zawartej przez instytucję bankową z konsumentem umowy kredytu hipotecznego z uwagi na nieuczciwy charakter niektórych warunków tej umowy powołanie się przez tę instytucję na prawo zatrzymania prowadzi do uzależnienia przysługującej konsumentowi możliwości uzyskania przez niego zapłaty kwot, które zasądzono od wspomnianej instytucji ze względu na skutki restytucyjne wynikające ze stwierdzenia nieuczciwego charakteru tych warunków, od równoczesnego zaofiarowania przez rzeczonoego konsumenta zwrotu albo zabezpieczenia zwrotu całości świadczenia otrzymanego od tej samej instytucji przez konsumenta na podstawie wspomnianej umowy, niezależnie od spłat dokonanych już w wykonaniu tej umowy (zob. postanowienie z 8 maja 2024 r., C-424/22).

Z tych względów Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c., oddalił skargę kasacyjną oraz na podstawie art. 108 § 1, art. 98 i art. 99 w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c. rozstrzygnął o kosztach postępowania kasacyjnego.

Agnieszka Góra-Błaszczkowska

Beata Janiszewska

Jacek Grela

[SOP]

[ał]